

Walter Brandmüller bíboros:

A pápa mint hívő és a hívek tanítója

Péter Fülöp Cezáreájában tett hitvallása – „Te vagy a Messiás, az Élő Isten Fia” – volt az előfeltétele annak, hogy Jézus Simont, Jónás fiát közziklává tette, amelyre fel akarta építeni egyházát. Az apostol hitvallására Jézus Péter egyedülállóan különleges elhívásával válaszolt.

Mindezt tekintetbe véve világosan látszik, milyen alapvető jelentősége volt Péter hitének az egyház keletkezésében. Természetesen ugyanez az analógia érvényes Péter utódjára, a (mindenkori) pápára is. Mindenekelőtt ő is „meghallja az ígét” (K. Rahner), vagyis hívő, s csak hívőként lehet az egyház számára a hit biztosítója és tanítója. De legfőbb tanítóként és pásztorként sem áll egyházával szemben, pláne nem egyháza fölött. Bár ő az Egyház (látható) feje, mégis az egy Test szerves kötődésű tagja is egyben.

Ha így áll a dolog, akkor magától értendően elemi érdeke az egyháznak, hogy biztos lehessen annak a férfinak eredeti és autentikus hitében, aki Péter apostol teljhatalmú utóda.¹

I.

Ugyanilyen megfontolásokból alakult ki az az V. század végétől ismert szokás, hogy az újonnan megválasztott római püspök közzéteszi hitvallását.² Legismertebb példa erre az a *Synodica*, amellyel Nagy Gergely pápa adta tudtára a keleti pátriárkáknak, hogy megválasztották Péter utódjának,³ s amely részletes hitvallását is tartalmazta. Gyakran idézik belőle az első négy zsinat hangsúlyozását, melyeknek Gergely ugyanolyan jelentőséget tulajdonít, mint a négy evangéliumnak.⁴

Utoljára valószínűleg III. Leó (705-816) tett közzé egy *Synodica*-t.⁵ Ez a szokás kifejezte: A pápák tisztában vannak azzal, hogy a hit egysége, a közös hitben való egyetértés az egyházi közösség meghatározó alapelve és feltétele. Ez a *consortium fidei apostolicae*, az Apostoli Hitvallás közössége.⁶

Különbséget kell tennünk mindazonáltal a *Synodica* és a *Professio fidei* között, amelyet a pápaválasztás előtt kellett letenni.

¹ A pápa-egyház-viszonyhoz átfogóan v.ö. G. Müller, *Der Papst – Sendung und Auftrag*. Freiburg i. Br. 2017.

² G. Buschbell, *Die Professiones fidei der Päpste*, in: *Römische Quartalschrift* 10 (1896) 251-297; 421-450. Egy sor példát találunk: Ph. JAFFÉ, *Regesta Romanorum Pontificum*, 2. kiadás, szerk. S. Löwenfeld, F. Kaltenbrunner, P. E. Wahl, I. Leipzig 1885.

³ *Die Synodica* (sc. *Epistula*), mit der Gregor seine Wahl anzeigt (Februar 591): CCSL 140, 22-32, itt 32.

⁴ Uo.

⁵ Buschbell 264.

⁶ Ehhez a fogalomhoz v.ö. P. Conte, *Il „Consortium fidei Apostolicae” tra Vescovo di Roma e vescovi nel secolo VII*, in: *Il primato del Vescovo di Roma nel primo millennio*, ed. M. Maccarone (= *Pontificio Comitato di Scienze Storiche*) 1991, 363-431.

Ezt a követelményt először a *Liber Diurnus*⁷ tartalmazta. Ha nem is rekonstruálható egyértelműen és részletekbe menően a kora középkori pápai oklevelekből stb. e szövegminta-gyűjtemény szerkesztésének története, az bizonyos, hogy tartalmaz mintaszövegeket az újonnan megválasztott pápa hitvallásához, amelyet a püspökszentelés előtt és után kellett letenni.⁸

Nyilvánvalóan a 682-685 közti évekről van szó, közelebbről *II. Benedek* 684. június 26-án történt beiktatásáról, amelyekkel összefüggésbe hozhatók ezek a szövegek. Ez az az időszak, amelyben a krisztológiai viták és különösen *Honorius* pápa elítélésének utózöngéi még éreztették hatásukat.⁹

Ebből az összefüggésből válik érthetővé egyrészt a szövegek keletkezése, másrészt azok tartalma. Kifejezett céljuk volt, hogy a *consortium fidei apostolicae*-nek, vagyis az apostoli hit közösségének, amely összekapcsolja a pápát és az egyház híveit, formális kifejezést kölcsönözzenek.

Az első ilyen szöveg,¹⁰ amely az *Indiculum Pontificis* címet viseli, az újonnan megválasztott pápa stilizált ünnepi beszéde elődjéhez, Péter apostolhoz. Az első apostolnak vallja meg a megválasztott a Krisztus által alapított és Péternek átadott, s utódai által neki, az új pápának továbbadott igaz hitet, amelyet az Anyaszentegyház képvisel, s amelyet ő, a pápa vére ontása árán is védelmezni akar.

Ez a hit tartalmazza a Szentháromság és a megtestesülés misztériumát és az egyház többi „dogmáját”, melyeket az általános zsinatok, a pápák konstitúciói, valamint a kanonizált/hiteles egyháztanítók fektettek le. Konkréten a Niceai, a Konstantinápolyi, az Efezusi, a Kalkedóniai és a II. Konstantinápolyi Zsinatról van szó. Ezek tanításait a pápa *usque ad annum* (vagyis voltaképpen: *unum*) *apicem* teljes terjedelmükben megőrzi. Ugyanígy jár el az elődje hivatali ideje alatt összehívott zsinat tanításaival.

Hasonlóképpen kötelezi el magát az *Electus* is arra, hogy elődei minden dekrétumát megerősíti és megőrzi.

Feltűnő, hogy milyen nyomatékosan hangsúlyozza a szöveg, különösen az utolsó bekezdés, a hagyomány, az érvényben lévő hittartalmak megőrzését: ígéretet tesz arra, hogy pápáink szent kánonjait és határozatait isteni és égi parancsként megtartja.¹¹ S mindezt úgy, hogy nem tesz különbséget az örökérvényű, érinthetetlen hittartalmak és a történelmileg változó dolgok között. A megfogalmazásokból egyértelműen kitűnő tradicionalizmus valószínűleg a dogmatikai viták – a háromcikkely-vita és a monotheizmus – okozta bizonytalanság és zavarodottság kifejeződése, s ezek ellen kellett hatnia a szövegnek.

⁷ V. ö. Th. FRENZ, *Papsturkunden des Mittelalters und der Neuzeit*, Stuttgart 2000, 50sk.: *I documenti pontifici nel medioevo e nell'età moderna*, Città del Vaticano 1989; *Repertorium fontium historiae medii aevi*, VII Romae 1997, 260 sk.

⁸ H. Foerster, *Liber Diurnus Romanorum Pontificum*, Bern 1958, 221-231.

⁹ Conte 416 sk. II. Benedekhez v. ö. O. Bertolini. In: *Enciclopedia dei Papi*, I Roma 2000, 621-624; G. Kreuzer, *Die Honoriusfrage im Mittelalter und in der Neuzeit* (Päpste und Papsttum 8) Stuttgart 1975, 105 sk.

¹⁰ Foerster 421-424. A szöveg így végződik: „... Ego qui supra xx indignus presbiter et dei gratia electus huius apostolicae sedis rome ecclesiae hanc professionem meam ... faciens et ius iurandum corporaliter offerens tibi beatae petre apostolorum princeps pura mente et conscientia obtulit.” Feltűnő e szövegek hibás latinsága! Az „Indiculum” kifejezés valószínűleg az *Indiculus* késői mellékformája, amelynek jelentése „jegyzék”.

¹¹ „Sacrosque canones et constituta pontificum nostrorum ut divina et caelestia mandata.”

Mivel a szöveg *Agaton* pápát nevezi meg az eskütevő elődjének, feltételezhető, hogy az utód vagy *Szent II. Leó* vagy *Szent II. Benedek* lehetett.¹²

Ez azonban még nem minden. A *Liber Diurnus*-ban megtalálható a püspökszentelés utáni pápai *Professio fidei* mintaszövege is, egy részletes enciklika formájában: „*Episcopus sanctae catholicae atque ecclesiae urbis et apostolicae Romae ... universae plebi...*” (A szent katolikus egyház és a város templomának és az apostoli Rómának püspöke ...).¹³

A pápa tudatja megválasztását. Ha ő, folytatódik a szöveg, méltatlan lenne is hivatalához, akkor is bennünk van az evangéliumi és apostoli hit üdvösséghez, sértetlen teljessége.¹⁴ Ugyanúgy meg fogja őrizni elődei spirituális szabályait – *spiritalis regulas* –, és támaszkodni fog üdvös tanaikra. Lelkiismeretesen óvni akarja a keresztény vallás és a katolikus hit szilárdságát. Azét a hitét, amelyet az apostolok hagyományoztak ránk, s amelyet tanítványaik és az ő utódaik, a pápák változatlanul megőriztek és védelmeztek, azáltal, hogy ennek az apostoli hagyománynak a formáját – „*huius apostolice traditionis normam*” – rendíthetetlenül megtartották.

Ezután következik azon zsinatok felsorolása, amelyek ezt a hitet megfogalmazták. Mindegyiknél megnevezik a zsinatot összehívó császárokat és pápákat, valamint a résztvevő püspökök számát. Különösen részletesen taglalják az ott megfogalmazott hitbéli tanokat, s azoknak a tévtanítóknak a nevét is felsorolják, akik e tanokkal nem értettek egyet, s ezért elítélték őket. Szövegünk tehát a korábbi zsinatok mintáját követi, a kalkedónival kezdve (451), amelyek különböző formában, de ugyanúgy jártak el.¹⁵

Enciklikánk ezenkívül a II. és III. Konstantinápolyi Zsinatok (553 és 680) krisztológiai és szentháromság-teológiai kijelentéseinek részletes megszövegezését is tartalmazza.¹⁶

Végezetül a pápa mindenkit kiközösítéssel fenyeget, aki az ezzel az evangéliumi hagyománnyal vagy az ortodox hittel és a keresztény vallás kikezdetlenségével ellentétes dolgot merészel állítani.

Ez a hitvallás azért tétetett, hogy hitünk tökéletes őszintesége a ti tiszta hitetek számára minél világosabban megjelenjen – *ut sinceritas perfectae nostrae (sc. Fidei vestrae) claritati manifestius clareat*. A pápa végül ezt az iratot aláírásával ellátva Szent Péter sírjára helyezi.¹⁷

Nehéz megállapítani, mennyi ideig volt érvényben ez a szokás. Annyi azonban biztos, hogy *Deusdedit* bíboros felvette ezt a szöveget *Collectio canonum* gyűjteményébe, amelyet 1083 és 1087 között, vagyis *VII. Gergely* idejében adott ki.¹⁸

II.

¹² Conte 416.

¹³ Foerster 224-231.

¹⁴ „*Evangelicae tamen atque apostolicae fidei salutaris integritas inlibata ... in nobis est.*”

¹⁵ V. ö. *Conciliorum oecumenicorum generaliumque Decreta ...* = COGD I 133-138.

¹⁶ COGD I 175-188; 195-202.

¹⁷ Foerster, 221.

¹⁸ *Repertorium fontium historiae medii aevi IV* (1976) 182.

Hosszú idő elteltével, a 15. század fordulóján kezdtek újra emlékezni erre a szokásra és erre a szövegre. Az Egyház 1378. szeptember 20-tól az ún. nyugati egyházszakadás következtében először kettő, majd, az 1409-es Pisai Zsinat sikertelensége után három blokkra – obedienciára, pártra – esett szét. Az egységet helyreállítani volt hivatott a Konstanzi Zsinat, melynek előestéjén a reformerek visszanyúltak egy *Professio fidei*-hez, melynek szövegét – helytelenül – VIII. Bonifácnak (1294-1303) tulajdonították.¹⁹ Valójában egy akkor ad hoc megfogalmazott szövegről volt szó, amely a *Liber Diurnusból* vett mintákon alapult. Az így létrejött pápai hitvallás mintaszövegét vették alapul a Konstanzi Reformatorium tanácskozásainál,²⁰ melyek eredményeként 1417. október 9-én a zsinat 39. ülésén közzétette a „*Quanto Romanus Pontifex*” dekrétumot:²¹

„Minél kiemelkedőbb a pápa hatalma és ereje a halandók között, annál kívánatosabb, hogy az egyház szentségeinek ünneplésekor a tiszta hit és a szabályok betartásának kötelekeit vegye magára. Ezért tehát hogy a leendő római püspök tökéletes hite már püspökké kreálásának kezdetekor egyedülálló fényében felragyogjon, elrendeljük, hogy ettől kezdve minden, római püspökké választandó személy választása nyilvános közzététele előtt a következő ünnepélyes esküt tegye: A szent és osztatlan Szentháromság, az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevében. Ámen.

Urunk születése után az ezer...-dik esztendőben én, N.N., pápává választásom után a mindenható Isten előtt, Akinek egyházát az Ő oltalma alatt vezetni fogom, valamint a Szent Első Apostol, Péter előtt ünnepélyesen, szívvel és szájjal fogadom: Amíg törekeny emberi mivoltomban e földön élek, állhatatosan megvallom és megőrzöm katolikus hitemet az apostolok, az általános zsinatok és a többi szent atya, de különösen a nyolc szent egyetemes zsinat, elsősorban a Niceai, másodsorban a Konstantinápolyi, harmadszor az Efezusi, negyedszer a Kalkedóni, ötödször és hatodszor a Konstantinápolyi zsinatok, hetedszer a Niceai, nyolcadszor a Konstantinápolyi zsinat, s ugyanúgy a Lateráni, a Lyoni és a Vienne-i zsinatok tanítása szerint.

E hitet a legkisebb vesszőig épen és sértetlenül megőrzöm, testemmel és lelkemmel tanúsítom, védem és hirdetem. Az egyházi szentségek ünneplésének formáiban minden tekintetben követem és tiszteletben tartom a katolikus egyház hagyományát.

Ezen ünnepélyes esküt, melyet parancsomra a szent római egyház jegyzője és írnoke vetett papírra, saját kezűleg írtam alá. Tiszta elmével és alázatos lelkiismerettel ajánlom fel ezt Neked, a mindenható Istennek az N.N. oltáron. A következő személyek jelenlétében... Kelt stb.”

Ez a szöveg több szempontból is figyelemreméltó. Ha összehasonlítjuk a *Liber diurnus*-ban található mintaszöveggel és a konstanzi reformbizottság vázlataival,²² feltűnik, hogy a konstanzi dekrétumban már nem találunk semmilyen, az egyház irányítását érintő jogi témát, s nem esik szó a bíborosok hatáskörével kapcsolatos ügyekről sem.

Különösen szemet szúr, hogy ellentétben a *Liber diurnus* mintaszövegeivel a konstanzi *Professio fidei*-ben a fogadalom nem tartalmaz a hit tartalmára vonatkozó kijelentéseket, mint

¹⁹ V.ö. Ph. H. Stump, *The Reforms of the Council of Constance (1414-1418)*, Leiden –New York – Köln 1994, 115 sk. A Bonifácra utaló szöveg uo. 321-323.

²⁰ A tárgyalások lefolyásáról v.ö. Stump 125-127.

²¹ Stump 388, COGD II/1 (2013) 614f. A német szöveg helye: *Dekrete der oekumenischen Konzilien II*, Hrsg. V. J. Wohlmuth etc., Paderborn 2000, 442.

²² V.ö. Stump 321-323.

például a Szentháromság vagy a Megtestesülés. Itt voltaképpen azokat az hivatkozási alapokat sorolják fel csupán, amelyek az apostoli hitet kifejtették és az idők során fellépő tévtanoktól elhatárolták, vagyis az egyház hitét szavatolják. Ezért elégséges volt, hogy ebben az inkább teológiai-technikai szövegben hivatkoztak rájuk.

Ezek tehát az apostoli hagyomány, az általános zsinatok és „más szentatyák”. Részletesen az ókor nyolc ökumenikus zsinatáról van szó – amelyek közé érdekes módon a 869/70-es zsinatot is sorolják –, s velük egyenértékűnek veszik a IV. Lateráni, az 1276-os II. Lyoni és az 1311/12-es Vienne-i Zsinatot. Hogy a felsorolásból hiányzik az első három Lateráni és az I. Lugduni Zsinat, nem jelenti azt, hogy ezeket ne tekintették volna ökumenikusnak: Sokkal inkább azért nem nevezték meg őket egy hitvallásban, mert e zsinatokon nem döntöttek hitbéli kérdésekről.²³

Tehát az újonnan megválasztott pápának fogadalmat kellett tennie arra, hogy az említett zsinatokon stb. közzétett hitet a legkisebb betűig megerősíti, hirdeti és megvédi, akár vére árán is. Ugyanezt fogadja a szentségekkel és azok a katolikus egyház hagyománya szerinti rítusaival kapcsolatban.

E dekrétum jobb megértéséhez figyelembe kell venni, hogy egy olyan helyzetben fogalmazták meg és hirdették ki, amelyet a primátus, a bíborosok és a püspökök közti súlyos feszültség jellemezett. Ez a dekrétum bevezető részében is kifejezésre jut. Egyrészt kiemeli a szöveg a pápa különleges hatalmát a halandók között, ugyanakkor azonban hangsúlyozza, hogy éppen emiatt köti őt a hit köteléke és kötelessége az egyházi szentségek rítusának megtartása. Azért, „hogy a leendő római püspök tökéletes hite ... egyedülálló fényében felragyogjon”, le kell tennie hivatalba lépésekor a fent idézett hitvallást. A pápa tehát nem az egyház fölött áll, hanem az egyház tagja, ő is hívó a hívek között.

A Konstanzi utáni Pavia-Sienai Zsinat (1423/24) nem hozta fel újra a *Professio fidei Papae* témáját, mint ahogy azt a Bázeli Zsinat tette, méghozzá 1436. március 26-i 23. ülésén – tehát a *IV. Jenő* pápával való szakítás előtt.

Ezen az ülésen, melyet „az egyházfő reformja” témájának szenteltek, először megismételték a konstanzi szöveget, úgy, hogy a zsinatok sorát kiegészítették az akkor gyűlésező bázellel. Aztán azzal az ígérettel is, hogy a pápa a katolikus hitet védi, az eretnkségeket és a tévedéseket legyőzi, valamint gondot visel a keresztény hívek erkölcsére és békéjére. Ugyancsak megígéri a pápa – nyilvánvalóan a konstanzi *Frequens* nevű dekrétumot követve –, hogy folytatja a zsinatokat.

De van egy újítás is: A *Professio fidei*-t és a hozzá tartozó ígéreteket a pápa megválasztásának, ill. beiktatásának minden évfordulóján, a szentmisén az Első Bíborosnak hangosan fel kellett olvasni. Így akarták emlékeztetni arra, amit megválasztásakor esküvel fogadott. Az intésnek ezt a hosszú, részletes és hatásos módját választották, hogy a pápa ne felejtse el: annak a helytartója, aki életét adta juhaiért.²⁴

Noha ez a dekrétum hitelesség és autoritás szempontjából mindenben megfelelt egy zsinati dekrétumnak, mégsem volt történelmi hatású. Nem került be az egyházjogi hagyományba vagy törvényhozásba sem. Ennek oka valószínűleg az a körülmény volt, hogy az egyházszakadás

²³ Ehhez a problémához ld. W. Brandmüller, *Zum Problem der Ökumenizität von Konzilien*, in: *Annuaire Historiae Conciliorum* 41 (2009) 275-312, itt 309.

²⁴ COGD II/I 614 sk.

végleges rendezésével és az egység helyreállításával okafogyottá vált a dekrétum használatának szorgalmazása.

III.

Visszapillantva látszik, hogy az összes említett pápai *Professio fidei* a *Liber Diurnus*-ban található, a Konstanzi, Bázeli és a Tridenti Zsinat dokumentuma, s végül *VI. Pál* szövege a hit komoly, fenyegető válságaira adott reakciók voltak. A pápák válasza az eredeti, ősi katolikus hit veszélyeztetésére, változó történelmi körülmények között.

Ezt a történelmi kontextust a *Liber Diurnus*-ban található *Professio fidei* esetében, amely a megválasztandó, majd a már megválasztott pápának szólt, a Niceai Zsinat (325) óta nyugvópontra nem jutó krisztológiai ill. szentháromság-teológiai nézeteltérések, s végül a monotheizmus-vita jellemezték. E nézeteltérések heves konfliktusokban mutatkoztak meg, és még a III. Konstantinápolyi Zsinatot is befolyásolták. Ebben a helyzetben választották meg *II. Leó* (682) és *II. Benedek* (684) pápát²⁵ - tehát abban az időben, amelyben szövegünk minden valószínűség szerint keletkezett. Ilyen körülmények között az újonnan megválasztott pápa hitvallásának egyértelmű és nyilvánosan közzétett hitvallása az igaz, tiszta hit alapján álló egyház egysége szempontjából létfontosságú volt.

Lényegesen eltérő, de az egyház egysége szempontjából ugyanolyan fontos körülmények között – az egyházszakadás fenyegetettségében – fogadta el 1417. október 9-én az időközben valóban ökumenikussá vált Konstanzi Zsinat dekrétumát a *Professio fidei Quanto Romanus Pontifex*-ről, annak szövegével együtt.²⁶ Egy új, általánosan elismert pápa végre lehetővé váló megválasztásának előestéje volt ez, az egyház újraegyesítéséhez vezető – remélhetőleg sikeres – utolsó lépés előtt. Negyven év zűrzavar és konfliktus után remény az új egységre és a békére. Visszatekintve erre a nehéz időre egyértelmű volt egy szilárd hivatkozási pont szükségessége az új pápa személyében és nyilvános hitvallásában. Ez a dekrétum – éppúgy, mint a „*Frequens*” „*Si vero*” című fejezete, amelyet ugyanazon az ülésen hirdettek ki – egy válságmenedzsmet eszközei voltak, amely végül sikerhez vezetett.²⁷

Ugyanebből a perspektívából kell néznünk *IV. Pál* pápa *Professio fidei Tridentia*-ját is, amelyet az *Iniunctum nobis* című bullával együtt 1565. november 13-án terjesztett az egyház elé. Ez volt az a döntő lépés, amellyel a pápa az egyházat a felekezeti zűrzavarokból újra a hitvallás tiszta formájához vezette vissza. Ott, ahol a felelős egyházi és világi hivatalviselők, különösen a papok és a tanárok erre a hitvallásra tették le esküjüket, elkezdődött az egyház újbóli fellendülése, a tridentini reform.²⁸

Ehhez hasonló volt a helyzet a II. Vatikáni Zsinat helyes értelmezése körüli viták idején, amikor boldog *VI. Pál* pápának 1972. június 30-i visszatekintésében keserűen meg kellett állapítania, hogy a Sátán füstje az egyház belsejébe is behatolt.²⁹ Ezért a hit igazsága és tisztasága miatti

²⁵E. Susi, in: EP I 617-620; Bertolini, in: EP I 621-624.

²⁶COGD II/I 614 sk.

²⁷A kontextushoz lásd W. Brandmüller, *Das Konzil von Konstanz 1414-1418*, II Paderborn etc., a dekrétumok szövege: COGD II/I 608 sk.-610-614. V.ö. Brandmüller, *Konstanz II* 335-355.

²⁸Szöveg: H. Denzinger – P. Hünermann, *Enchiridion symbolorum* etc., Friburgi i. Br. ³⁷1991, 587-589.

²⁹VI. Pál homíliája, 1972. VI. 29.

aggodalmában a „hit évének” zárásaként 1968. június 30-án kihirdette az „Isten népének Credo-ját”³⁰, amivel elsőként tette meg hívek tízezrei előtt személyes hitvallását, majd ezt az egyetemes egyház elé is terjesztette. Mindez az 1968-as kulturális forradalom csúcspontján történt, amely az egyházra is mély hatással volt. A 68-as ideológiák befolyása odáig ment, hogy az ugyanabban az évben Essenben megrendezett Német Katolikus Napokon³¹ felháborodottan demonstráltak *VI. Pál Humanae vitae* enciklikája ellen – az ellen a tanítóhivatali dokumentum ellen, melynek prófétai jellegét és gondviselészerű jelentőségét azóta egyre többen felismerték.

Péter sziklájának, Péter székének rendíthetlensége tehát a történelemben ismét világitótoronynak bizonyult a kor tévelygéseinek hullámverésében.

IV.

Ha bárki megfontolja ezt a történelmi áttekintést a jelenkor fényében, felteheti a kérdést, milyen következtetések adódnak mindebből napjaink egyháza számára.

Walter Brandmüller bíboros újabb kori és középkori egyháztörténetet oktatott az Augsburgi Egyetem Katolikus Teológiai Karán és 1998-tól 2009-ig a Pápai Történettudományi Bizottság elnöke volt Rómában.

Forrás: Walter Kardinal Brandmüller: Der Papst: Glaubender - Lehrer der Gläubigen. In: Die Neue Ordnung. Jahrgang 71, Nr. 4/2017 August, 244-251.

Fordította: Rácz Gabriella

---

³⁰ Acta Apostolicae Sedis 60 (1968) 433-445., N. Suffi (a cura), Tutti i principali documenti, Latino-Italiano, Vaticano 2002, 912 skk.

³¹ V.ö. D.A. Seeber – G. Adler, Katholikentag im Widerspruch. Ein Bericht über den 82. Katholikentag in Essen, Freiburg 1968.